

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Flatı her yerde 15 kuruş
seneligi, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: VI

Ankara, 30 Mayıs, 1929

Sayı: 131

Musahabe:

BİBLİOMANİE

Kitapları ve kütüphanesi olmak, okumak haddizatında pek tabii birşeydir. Hatta medenî bir insan için bunlar mutlak bir ihtiyaçtır. Fakat bazıları da vardır ki onların bütün ihtirasları kitap toplamaktan ibarettir. Bunlar ya hiç okumazlar veyahut pek az okurlar. İşte bu adamlara «bibliomane», ve ruhî bir hastalık olan ihtiraslarına da «bibliomanie» derler. Türlü türlü bibliomane'lere tesadüf edilir: kimi müzehhep ciltli kitaplara meraklıdır, kütüphanesini bunlarla süsler.. Kimi nüshası nadir eserlere düşkündür, bunları toplamakla meşgul olur.. Kimi daha azgındır, hangi kitap olursa olsun alır, bunların evleri kitap mehşeridir. Bir garp muharririnin dediği gibi: «Hakikî mütaleaya heveskâr bir bibliomane'a pek nadir tesadüf edilir.»

Bibliomanie ile iştigal eden mütetebbiler meşhur İskenderiye kütüphanesinin sırf bir «vanité royale: hükümdar nahveti» ile meydana geldiğini söylüyorlar ki, memleketimizdeki «Selâtin Kütüphaneleri» de bu noktâna zari teyit eden misallerdendir: işte bu kabîl kütüphanelerin en zenginlerinden «Ayasofya Kütüphanesi». Bu kütüphaneyi Birinci Mahmut tesis etmiştir. Muhtelif ilimlere ait dek kıymetli, ve bazan pek nadir

eserlere malik olan bu kütüphane, muayyen bir gayeye göre meydana gelmemiş olduğu için hiçbir ihtiyacı, hatta basit ve nakâfi bir surette bile tatmin edemez. Bu kütüphanenin içinde Yavuzun, Çaldıran muharebesi üzerine İran, dan ve Mısır seferi münasebetile Mısır, dan getirmiş olduğu kitaplardan başka ölen ve katledilen vezirlerden müsadere edilen müellefata, kütüphanenin tesisi hasebile Birinci Mahmut devri ricalinin hediye ettiği eserlere kadar rasgele toplanmış türlü kitaplar vardır. O zaman için birinci derecede lâzım olan bir eser bazan yoktur da ikinci derecede bir kitabın meselâ beş altı, hatta bazan on beş yirmi nüshası vardır. Nuruosmaniye Kütüphanesi de böyledir: Üçüncü Osman, selefi Birinci Mahmudun hazırladığı, tescil ettirdiği kitapların üzerine kâğıt yapıştırarak kendi mührünü bastırmıştır ki mevcut kitaplardan birçoğunun ilk yapırları aydınlığa tutulunca alttaki ilk tescil ve mühür görülür.

Nihayet kitaplarını millete terkettiği için, ismini hayr ile yadetmeğe mecbur olduğumuz kitap meraklısı meşhur bir zatın tuhaf bir hareketini bilvesile öğrenmiştim. Şöyle ki bu zat kitaplarını vakfettikten sonra

kütüphanesine tahsis edilen yere başka kütüphaneler de getirilmişti. Nadir nüshaların kendi kütüphanesinde bulunmasından derin ve ihtiraslı bir zevk duyan bu zat aynı yerdeki diğer kütüphanelerdeki bazı eserleri kendi kütüphanesine nakletmiş ve kendi mührü ile mühürlemiştir. Bu hareketinin kendine maddî bir nef'i yoktu, çünkü kütüphanesi artık milletin malı idi, fakat sırf «bibliomanique» bir ihtirasla bunu yapmış oldu; Allah rahmet etsin.

Şu bahis vesilesile kitap ve mütalea meraklıları arasındaki gayritabiilere «manie de la lecture: okumak manisi» ne müptelâ olanlara da temas etmek istiyorum:

Bir kısım insanlar vardır ki sırf okumak için okurlar; okumak onların ruhunda sönmez ve gayesiz bir hırsdır. Bu adamlar ne tettebbü için, ne tafahhus için, ne yorgunluk almak, dinlenmek için, ne eğlenmek için - hulâsa tabii bir ihtiyaç için - okumazlar. Bunlarda okumak hiçbir maksada maşruf olmıyan bir itiyattır. Çok okurlar, herşey o kurlar. Bütün neşriyat-ilmî olsun, felsefî olsun, edebî olsun fennî olsun, bu adamların mütalea sahasına dahildir. Gazete meraklılarını da bu idada sokmalıdır: sabahleyin bütün gazeteleri alıp akşama kadar

İlim Tarihinden :

Toledo Akademisi

Umumî tarih kitapları Avrupa medeniyetinin başlangıcını «Ehlisalip» muharebeleri zamanında gösterirler; bu medeniyetin amili olarak ta, Avrupalıların o vakit kendilerinden daha medenî olan müslümanlarla münasebette bulunmaları olduğunu ileri sürerler.

Bu mütaleanın birinci kısmı, zamana ait olan ciheti doğru ise de, bütün tarihin en çirkin harplerinden olan ehlisalip muharebelerinin medeniyet amili olduğunu söylemek sathî bir görüştür. Din uğrunda sefere çıkan mutaasıp Avrupalıların belki o vakitki müslümanların zinetlerinden gözleri kamaşmış, olabilir, Şark medeniyetine imrenmiş olabilirler. Fakat bir medeniyete imrenmekle o medeniyeti kendine temsil etmek arasında pek büyük bir mesafe vardır ve bu mesafeyi ancak ilim ile, felsefe ile geçmek mümkündür.

Muhterem, Descartes (Dekart) müterciminin mukaddemesinde söylediği gibi: «Bir memlekette ilimsiz, felsefesiz masnuatı beşeriye vücut bulmasına çalışmak kuru bir değnek üzerine meyveler talik eylemeğe benzer..»

Avrupalılar da eski şark medeniyetini, o medeniyetin ilim ve felsefe kitaplarını naklederek evvelâ temsil etmişler, sonra da tedricen, fakat daha evvelki medeniyetlerden hiç birine nasibolmamış derecede ilerletmişler ve mahiyetini değiştirmişlerdir. Şarkta Ehlisalip muharebeleri esnasında Garp diline nakledilmiş yalnız iki kitap malûmdur. Bunların da biri sahte olarak Aristot'a isnat olunan bir kitap, diğeri de

zaten daha evvel Garpta tercüme edilmiş bir kitaptır. Binaberin Ehlisalip muharebelerinin ilme ve medeniyete hizmeti, umumî tarih kitaplarının mütalealarının aksine olarak, hiç addolunabilir.

Eski Şark medeniyetinin kökü olan ilim ve felsefe kitaplarını avrupalılar gene kendi memleketlerinde nakletmişlerdir. Medeniyetin Şarktan garba intikali ilim tarihinin en meraklı ve en mühim fasıllarından biridir. Bu makalede yalnız Toledo(Tülaytela) şehrinde tercüme edilen kitaplardan bahsedeceğim.

* *

Toledo akademisi diyince, tabiidir ki, hatıra şimdiki akademiler gibi tarihî kubbeler altında tesis edilmiş, âzası birbirini intihap eder ve yeşil sırmalı libaslar giyer, ilim meclisleri gelmemelidir. Toledo'daki akademiye yalnız maneviyetle telâkki etmek lâzımdır.

Milâdın XII inci ve XIII üncü asırlarında, Toledo'da eski Şark medeniyetlerinin bir çok kitapları bulunduğu, çok gayretli bir takım ilim adamları bir araya gelmişler, ilim ve felsefe kitaplarını arapçadan, garbın o zaman müşterek ilim dili olan, Lâtinceye nakletmişlerdir. Toledo akademisi 200 sene devam etmiştir.

Orada tercüme olunan ilk kitap, İbnisina'nın «kitabı-fin-nefs» idir. Bu büyük hakimin aslen Türk olmasına göre, bugün müteveccih bulunduğumuz Avrupa medeniyetinde ırkımıza bir mefharet hissesi ayırmak mümkündür; Avrupalılara ruhiyat ilminin ilk zevkini bizim ırkımızdan olan büyük bir adam tanıttırmış demektir.

Bu kitabı Toledo başpiskoposu Bernard'ın arzusu üzerine Avendaut (İlmi Davut) isminde, hristiyan olmuş bir yahudi ile başpapas Gandisalvi lâtinceye tercüme etmişlerdi. Avendaut arapça bilir, Gandisalvi de lâtince yazardı; aralarındaki anlaşma vasıtası ise kastilân dili idi.

XII inci asrın iptidalarında, sırf ilim aşkile meydana gelen bu müşterek eserden sonra, lâtinceye tercüme edilen ikinci kitap Kuran'dır. Bu da hristiyanlık taassubu neticesile olmuştur.

Ehlisalip muharebelerinde meşhur olan Saint-Bernard'ın dostu ve Fransa kralının papası Pierre de Cluny, ihtiyar olduğundan sefere gidememişti. Kılıçla yapmadığı cihada kalemle iştirak için Toledo'da Réhine'li Pierre ile Dalmaçya'lı Hermann isminde iki mütercim bulmuş, bunlara Kuran'ın Lâtince tercümesini ısmarlamıştı. Maksadı Kuran'ı tercümesinden okuyarak içinde hristiyanlığa münafi bulduğu şeyleri cerhetmek idi. Kuran'da hristiyanlığa münafi bir şey bulamaması tabîi olduğundan, dolayisile Şark medeniyetinin Garpta tanınmasına hizmet etmiştir. Bu Lâtince tercüme, sonradan matbaa icadolunduğu vakit, 1453 te Bâl'da tabolunmuştur.

İbnisina'nın kitabı ile kuran'ın tercümesi XII inci asırda Avrupa da büyük tesir yapmıştı. Yalnız Lâtince bilen bir takım ilim adamları şarka kadar giderek arapça öğrenmişler, sonra Toledo'da tercümelere iştirak etmişlerdi.

Bu mütercimlerden en meş-
— Sonu on ikinci sahifededir —

huru Halya'da Crémene' li Gerard'dır. Kurunuvustanın en geniş fikirli ilim adamlarından olan bu zat Toledo'da yalnız başına olarak diğer mütercimlerden hepsinin yaptığı kadar tercüme meydana getirmiştir. Bu zat arapçadan tercüme ettikçe eski islâm alimlerinin, sonradan gelenler için çok sıkıntılı bir tevazu itiyadına alışmış, eserlerine kendi ismini yazmamıştır. Yakın zamanlarda Avrupa'nın muhtelif kütüphanelerinde yapılan en ciddi tetkikat neticesinde Gerard'ın 71 kitap tercüme ettiği anlaşılmıştır. Bu kitapların ait oldukları ilimler şunlardır:

Cedel 3, Hendese 17, Nücum ve felekiyat 12, Felsefe 11, Tabiiyat ve tıp 21, Kimya ve simya 3, Remil 4, tercüme ettiği müelliflerden en büyükleri de eski yunanilerden Arşimet, Öklit, Batlamyos, İpokrat, Galiyen; islâm hakimlerinden Razi, İbnisina, Farabi, Elkendi, Ebulkasım-Zehravi dir.

Gerard eski yunan'ın ve islâm devrinin o büyük hakimlerini lâtinceye tercüme etmekle Avrupa'da ilmin yerleşmesine çok büyük hizmet etmiş ve bu suretle bütün insanîyetin en müfit adamlarından biri olmuştur.

Gerard ailesinden zengin olduğu halde Batlamoas'un Almagesta (Elmücesta) kitabının aşkila rahip silkine girmiş ve bu kitabın peşinde Toledo'ya giderek orada elli sene kaldıktan sonra 1187de 73 yaşında ölmüştür.

Gerard'ın tercümelerinde ıstılahat ciheti çok dikkate şayandır. Lâkin dili çok geniş ve arapçanın fikirlerini ifadeye müsait olduğu halde bu zat arapça ıstılahları lâtinceye çevirmek için beyhude vakit kaybetmemiş, alkohol kelimesinde olduğu gibi, arapça ıstılatları aynile yahut kendi telâffuzuna göre yazmıştır. Zaten eski islam devrinin alimleri de yunan dilinden

aldıkları ilmî ıstılahları arapçaya tercüme etmekle beyhude yorulmamışlardı. Felsefe, safsata gibi tabirlerin yunanlardan alındığı malûmdur; İbnisina'nın kitabı fin-nefs'indeki «nefs» kelimesi de onun ustası Aristot'un aynı manadaki «nevs» tabirine pek yabancı olmasa gerektir.

Gene Aristot'un «Kategoriya» kitabını «Elkakategoriyyat» diye araplaştırmıştı. Bizim «emraz-istilaiye» diye arapçaya yahut «salgın hastalıklar» diye türkçeye ve ikisi de yanlış mana ile çevirmek istediğimiz «epidemya» tabiri de arapça da «epidemya»dır; fazla arapça tarafı bir Arap hekimi bu tabirin arapçada doğru mukabili olan «emraz-ul- vafi-de» terkiibini bulduğu halde kitabın da gene «El'efridemya» diye izaha muhtaç olmuştur. Arapçada ki tasavvuf kelimesinin de, mahut sof kumaşından biçilmiş olduğu rivayetine rağmen yunancadaki teosofiya tabirine pek yakın olduğunu görmemek kabil değildir.

Toledo akademisinin diğer bir meşhur siması da Kastil kralı Xuncu Alfons'dur. Bu hükümdar kendisi tercüme yapmamış ise de Toledo'daki mütercimlere riyazi-yat kitapları tercüme ettirmiş ve «Alfonsin» diye maruf heyet cetvellerini tertip eylemiştir.

Meşhur İngiliz mütercimi Mişel Scott (Skot) bütün Avrupa'yı dolaşmış olmakla uzun bir müddet Toledo'da kalmış ve arada arapçadan lâtinceye kitaplar tercüme etmiştir. Ernest Renan'ın fikrine göre, Avrupa âlimlerinin asırlarca hürmet ettikleri «İbnirüş» ü onlara orada ilk defa tanıttırmış olan bu zattır. Mişel Scott XIII üncü asırda yaşamıştı.

**

Tarihin istikbal için bir ders olacağı fikri doğru ise, Toledo akademisi kıssasından bizim kendimize bir hisse çıkarmamız mümkündür

Eski islâm devrinde dahi, yunan medeniyeti gene böyle kitap tercümeleriyle intikal etmişti. O vakit Bagdad akademisi, sonradan Toledo akademisinin gördüğü işi görmüştü. Medeniyetin kökü ilim ve felsefe kitaplarında olduğuna göre onu hakikaten nakil için başka çarede olmasa gerektir.

Şimdiye kadar yalnız Japonlar buna bir istisna göstermişlerdir. Onlar avrupa medeniyetini almaya başladıkları zaman bu medeniyetin ilim kitaplarını tercüme için uzun vakit geçirmek istememişler. Avrupa'nın büyük milletlerinden birinin lisanını kendilerine ilim dili ittihaz etmişlerdir.

Bu yol şüphesiz daha kestirmedir. Tercüme yolundan gitmek, şimdiki vasitalara göre, iki üç yüz seneye lüzum göstermezse de bir neslin çocuklarına yabancı bir dil öğretmek için lâzım olan zamandan pek çok uzun bir müddete vabestedir. Fakat ve kestirme yulun bütün medenî insanların dilleri birleşinceye kadar gelecek nesillerin daima o yabancı dili öğrenmek ihtiyacından sarfınazar, bizim milliyet duygularımıza uygun olmadığı meydandadır.

Japonlar ilmi yabancı bir dilin kitaplarında okurken kendi milliyet gururlarında belki bir eksiklik duymuşlar. Fakat bizim onların tuttuğu yoldan gidebileceğimizi zannetmiyorum. Zaten şu bir senelik tarihimiz de onu gösteriyor. Lâtin harflarını dilimize kabul edince ilk işimiz Avrupa milletlerinden birinin lisanında mevcut fikirleri türkçeye çevirmeye teşebbus etmek oldu. Bu da, japonlar müstesna, diğer milletlerin yeni bir medeniyete girdikleri zaman tuttukları yolun başlangıcı demektir.

Bu yolun üzerinde, Avrupa'nın ve daha eski medeniyetlerin ana kitaplarının hepsini dilimize çevirmek için bizim de bir tercüme akademimiz elbette bulunacaktır.

Dr. G. ATA